

MIRAN JARC:

O NOVEJŠI SRBOHRVAŠKI LIRIKI.

Nova vsebina zahteva nove oblike, nova doba novega izražanja in doživljaji novega stoletja novih pesnikov.

To teženje po svojevrstnem izražanju se močno opaža pri vseh narodih in je izzvalo tudi nešteto najbolj različnih struj, ki jih pa med sabo veže močno izrazita črta: iskanje sinteze, potopljeno v religiozno občutje.

Vsaka oblika je izraz duha, iz sleherne stvari poje misel, treba je le umeti, gledati, poslušati, čutiti.

Pri nas se je novi pokret v poeziji najognjevitije začel med Hrvati, kjer je tudi takoj zašel v ekstrem, kakor pač vsaka struja, ki na vsak način hoče postati edino zveličavna.

V prospektu polumesečnika «Plamena», ki je postal glasilo najmlajših, je Krleža prav dobro označil razpoloženje v umetnosti po svetovni vojni... » naš vek znači prelom in križpot zgodovine... naš vek znači križpot našega pota v večnost, znači prehod ideala v realnost. Za one, ki mislijo brez predsodkov in občutijo v sebi človeka, za one, ki iskreno uvidevajo potrebo, da premlajajo v sebi in družbi vse spono, vse laži, vse neresnice, vse plitkosti, vse gluposti in s tem pospešijo očiščenje življenjskega smisla in porod nove življenjske oblike, znači «Plamen» vse. «Plamen» se v destruktivni borbi vzdiguje do vrha vsega človeškega razvoja in s tem obsega v sebi vse življenjske, afirmativne energije, novo življenje in novo umetnost».

To geslo je zelo značilno za sodobno umetnost sploh. Edino intelektualno iskanje se je pokazalo takim skrivnostnim romarjem kot nezadostno. Predvojna doba historizma in kriticizma je končala v smehu montaigneovskega skepticizma, oziroma pesimistične problematike in ravnotako nepopolna je izključno verska čustvenost, ki zavaja v pasivnost.

Pozitivno bistvo teh iskavcev je najtočneje označil Krleža v že omenjenem prospektu v stavku «naš vek znači križpot našega pota v večnost, znači prelaz ideala v realnost.»

V realnosti (kar je edino pravilno) iščejo ključ v carstvo duha in se ne zadovoljujejo s potom spekulacije in logičnih zaključkov zgrajenimi kristalnimi gradovi. Na to vpoštevanje materije, seveda sub

specie aeternitatis je opozoril pri nas že dr. Pregelj v oceni Župančičeve zbirke «V zarje Vidove» v «Času» (1920., 127 do 128) z oznako «metafizični materijalizem». Samo ob sebi je umevno, da je prišlo do tega. Že pred vojno se je v umetnosti močno opazalo naraščanje bogoskatelelnih struj; živa voda velikih idej prejšnjih stoletij je usahnila in ostali so le še prazni viri. Umetniki, ki so se že izčrpali, so v svojem vztrajnostnem nagonu našli ugodje nad oblikovanjem praznih vrčev (stilisti), nad takimi proizvodi pa najde izključno dopadenje ponajveč izžita duševna aristokracija, medtem ko se krepki duhovi bore proti tej duševni onemoglosti, ki skriva liki opojne pijače v sebi strup in je silno nalezljiva. Kajpada je pomlajenje zadelo pri teh uvelih čuvarjih okusa in lepe oblike na skrajni odpor (pomislimo, kakor je n. pr. oficijelna francoska kritika zamolčala pojav novotarcev Peladana, Hen Rynerja in kako težko so se udomačili P. Claudel, R. Rolland), ki pa se je začel slabiti ob vsepovsod razprožajočem se veletoku novih idej.

Umetnost ni več igranje, lepotičenje, ugodje nad lepimi besedami in slikami, temveč je borba duha, zaokrožitev vseh stvari v sintezo, odkrivanje taje, ugibanje ugank, iskanje resnice in lepote v globinah duše. Želja teh mladih je prodreti v dno vseh stvari in vseh prašanj, s katerimi se bavi sociolog in filozof. To je pot doživljanja, o kateri pravi Nietzsche: «Vielleicht gibt es ein Reich der Weisheit, aus dem der Logiker verbannt ist. Vielleicht ist die Kunst sogar ein notwendiges Correlativum und Supplement der Wissenschaft».

Kakor je taka umetnost že vsa religiozna, tako je tak umetnik podoben tihemu svečeniku, ki živi le za svojega Boga; taka umetnost te vodi iz te vsakdanje narave v nadnaravna carstva, iz zemlje v kozmičnost, iz gledanja v mistično doživetje, iz vidnega sveta v skrivno razodetje; to je umetnost, ki te prerese in povzdigne. Tak umetnik je kakor prorok, glasnik onostranskih zarij, njegov govor je postal fanfara duha. Zato ima taka lirika čudovito sorodnost s sv. pismom ali pa Whitmanovimi stili, preprostim in silnimi kakor narava.

Kakor se vseh velikih kulturnih gibanj oklenejo borni posnemavci in duhalačni zajedavci, zato ni čudno, da preti umetnosti velika nevarnost od te strani, kjer nastopajo najpuhlejši pustolovci s proroško krinko in upajo doseči vsaj tu kaj uspeha. Množica, ki brez malikov ne more živeti, se jih takoj oklene. Tu mislim predvsem na bombastično, reklamno «liriko» italijanskih futuristov, ki jim je slednjič od vsega donebesnega hotenja in kričanja ostal le kup nerazposlanih brošur in revij; isto asocijacio zbuja imena Rusov Vas. Kamenškega, Majakovskega in drugih.

Kdor bi hotel ugotoviti kakovost in vrednost sodobne naše lirike, vpoštevši izključno proizvode plamenovcev, bi podal zelo enostransko in napačno oceno.

Čeprav je bil nastop »Plamena« mnogoobetaven in vpoštovanja vreden za vsakogar, ki je brez predsodkov dovzeten za neomejen kulturni razvoj, vendar se je kasneje pokazalo, da je začel služiti osebnim interesom, ne glede na to tudi, da je bila tem ljudem umetnost podrejena idejam komunizma.

Krleža »Lirika« je najboljši primer te »nove« poezije. Vsaka pesem ima kako miselno ostrino, ponekod zavito v anaforistično obliko, ponekod izzvenjajočo v obupen krik, vendar pa povsod toliko odločno izraženo, da pesem ni več prvotni izraz duševnega stanja, temveč že opredelitev doživljanja, oziroma njega razumska (seveda v čustvenost potopljena) označba.

In tako zadostuje, da si vzporediš iz vseh Krležinih pesmi nabrane poente in jih strneš v celoto. Pri tej »liriki« čisto lahko pogrešaš oni čustveni element, ki je organsko zlit z vsako pesmijo, ki iz njega rasto tudi misli in je bistvo vsake umetnine, zadovoljujoč se že s presenečujočimi miselnimi zaključki.

Miselna pot, ki jo je prehodil Krleža, je v »Liriki« ostro načrtana: vseobkrožajoči nas kaos je strašen in iz strahu pred njim smo ustvarili umetnost in vero. Jaz sem bolan od kozmičnih misli, ki si jim središče le ti, Neznani, ki te iščem brez nehanja. Ali vendar, kaka prevara: saj lažem samemu sebi, ko hočem verovati vate, edini Bog (o, kako bi dobro bilo, da je samo en bog!), kajti že sem razbil stene tradicije (Sturm und Drang, Nietzsche!). Ah, vse je laž: vsi miselni gradovi, vsi veliki proroki, vsa sedanost in — vendar, nekaj je resnično, ta bol, ti do nebes švigajoči kriki po odrešenju, to je istinito, ta Neki, ki nas davi. Vreči se v valove iskanja, razbiti cerkve, simbole okamenelih razodetij, večno plavati, plavati! Vem, da si ti Nekdo, po čigar srčnih utripih kroži vse veselstvo, ki je odsev tvoje luči (mistiki!). Ali mi begamo v somraku, iščoč Tebe, neznano, le sluteno pesem. Ves izgorevam za Tabo, ki mi ne daš pokoja, ki me bičaš utrujenega romarja. O, kako te doseči, uzreti, objeti. Da Te ugledam, ni dovolj ves moj blazni miselni napor, še več: telesno se moram preroditi, premagati moram poslednjo bastiljo, bastiljo vseh kriz: svoje možgane (naravoslovna teorija, Lombroso!). — O, truden sem, truden in zdaj se opajam v valovih vonjev, ki mi pričarujejo vedra jutra, hladeče gozdove, plés deklic. V tebi žena pozabljam na svinčeno težo misli (ali je dobro, ali ne, to mi je vseeno). Tužna, nepoznana

zvezda — ali ne plačeš nad krvavo zemljo, ki se kolje v trpljenju iskanja! — Ne, vse to je mučen sen, zunaj je maj, daj, da se odpočijem v tebi, maj! Ali tudi zunaj je večni nemir in vsepovsod srečavanje bolestne slepce. Ah, veter vej, kako silno ljubim tvoj nemir, tvoje božanje. Tam, v nočnem viharju molči samostan, kraj miru, ali v meni kriče pijane vojske nagonov.

Vse je nič, vse »pesem brez poente«, ves naš evropski ponos, vse naše »kasarne, topovi in car« (l. 1917!) — tuljenje blodne zveri. Vsi smo sužnji na roparski ladji, drveči po neznanih morjih in od časa do časa kričimo mi uporniki, skušajoč zlomiti okove. Ah, kje je spas? Ni ga v belih orlih in Dušanovih četah, temveč v belih rodovih iz neznanih daljin (ta misel je presenetljivo obsežna, če se le ne bi človek spomnil, da je Krleževa lirika tudi komunistično tendenčna!).

Vsak dan uživamo krvavo meso umorjenih živali, da se še sami pozverimo (metaforični materializem!). In spet to trpko spoznanje: ne vemo kam, ne zakaj in ujeti med dvema teminama gasnemo — to je vse. O, vse to blodno življenje, ti viharji, ti zanosi naših misli — vse to čaka le na krsto in nagrobni križ. Kamorkoli se ozro oči, povsod, kjer odmeva moj korak — nemir, nemir, nemir in edina uteha mi je »zvonki sonet«. Moram se ukloniti pred Nekim in mu peti slavošpeve. Jaz sem harmonična sinteza vseh krvavih drhtljajev naših dni, jaz sem človek, ki nabira na večer vse razbite tone v glavni napev pomirjenja.

Nedvomno je v tej liriki nekaj posebnega. Ali vsa njena privlačna moč in sugestivna opojnost ne izvira iz lirične sile, ki jo zahtevaš od vsake prave umetnine, temveč iz radikalnosti in logične nujnosti idej, ki te prisilijo, da jim pritrjuješ. V teh pesmih je neprimerno več miselnosti, kakor čustvenosti in zato vplivajo le v prvem hipu, medtem ko zapuste v resnici trajen vtis bombastičnosti, ki ubija vsako resnično poezijo. (Nasprotno: kako čudovita lirika diha iz Župančičevega »Slapa«, ki sega že v četrto dimenzijo, ali pa iz pristno slovenske in vendar občečloveške mistične pesmi »Belokranjska deklica«!)

Še bolj tuji in divji ko Krleževa lirika so Cesarčevi »Stihovi«. Nakopičenost prispodob, prekomerna barvitost slik v njegovih »stihih« se zgošča v mačno kaotičnost, ki utruja in mori. Kakor Krleževe, tako spominjajo tudi njegove pesmi predvsem na Whitmana in francoske simboliste, od katerih sta prav epigonsko odvisna. Važen za oba je dinamizem, ki sedaj posebno prevladuje v francoski liriki. Ta dinamična poezija pa je često čisto abstraktna, da se ti zdi,

da čitaš filozofsko razpravo, namesto, da uživaš umetnino. To opazamo pri omenjenih hrvaških lirikih, najjasneje pa se ta abstraktna programatičnost očituje v verzih dramatika H. Barzuna:

Tel doit être ce mâle Poème
Proclamant l' Hymne des Forces,

Expression de ma virile foi,
Spontané, direct, individuel,
Évocation du drame universel

Unique, incomparable aux chants passés
Libre drame poétique
Libre Poème dramatique...

Tudi Cesarec se pouša s svojo duševno silo (Nietzsche!) in drvi zaverovan v svojo moč preko razvratnih prepadov, ki jih pušča z lahkoto za sabo, kajti smeli ne poznajo ne mej, ne žrtev, smeli je trenotek v večnosti, brez globin, brez višin, brez vzhoda in zahoda, brez včeraj in jutri, in edin in edinstven k vsem smerem neba leti, leti na krilih oznanjenja, neomajno verujoč v lastno neranljivost. In v tem poletu v brezкраjnost se zaveda, da je bil le jedna igračka v oblasti neklih zlih sil, a vseeno kliče: jaz hočem, da se po bliskovnih lestvicah oduhovljenega zanosa popnem na vrh višin in da zrem vznok pod sabo in se liki blisk divje zaženem v smrtnem skoku.

Cesarec se zaveda sebe nadčloveka in stoji nad človeštvom kakor krotivec zveri, držeč jih v sponah deščic vsepomirjevalnega oznanjenja. In v hipu, ko se mu iz prsi izvijajo kriki zmagoslavja, že spet začuti, da je pal na polovici pota v strašni borbi s svojim Jazom, kateremu hoče izsiliti skrivnostne oaze zavesti (fakirstvo!). Tudi konec zelenih stihov (Whitman, Župančič!) priča, da je Cesarcu dobro znano indijsko magstvo; v tem je soroden zastopnikom novega pokreta v umetnosti, ki ima vse polno reminiscenc na skrivnostno vedo starih narodov (prim. Th. Däubler: Der Expressionismus. Insel Almanach 1918.).

«O, zakaj ne morem svoje duše iztrgati iz svojega telesa? Kajti moje telo je temnica, je ječa, je noč, ki v njej ječim.» Ljudje nimajo smisla, kaj šele usmiljenje z božcem z zvezdami, njim so resne le vsakdanje malenkosti. «Jek mojega lastnega plakanja zbuja v tujih dušah smeh in ljudje ne razumejo, da čuti pesnik v svoji nesreči tudi njihovo boleost.»

Tudi Cesarec se vprašuje, razdvojen od vsesvetske drhtavosti, ali ni vse le trepetanje mrzličnih sanj, le nihanje vsemočnih bacilov: ah, zdravja, zdravja, zdravja! O, pridi Mesija, kličem te, da nas rešiš, nas, uboge, zapuščene. Kaka praznina, kak obup v mojem srcu. — Ne, ne, saj je zmaga, zmaga v znamenju prehoda. Mi smo le lestev, da se po njej povzpne naša duša do zvezdnih arij. —

Razžarjenost Cesarčeve lirike močno spominja na francoske simboliste («črna mačka» — Baudelaire!), dinamiko vročih in deročih stihov je Cesarec povzel iz Verhaerena, bliskovitost slik iz Whitmana, drznost nastopa spominja na Nietzscheja, z velikimi črkami pisane, poentirane samostalnike najdeš tudi pri francoskih dinamistih.

Kakor je sila Cesarčevih idej osupljajoča in neodoljiva, pa te zato tembolj iznenadi in razočara dejstvo, da je Cesarec odgovoril na prašanje, kaj hočejo sploh on in njegovi tovariši: «Mi hočemo biti v večnem nasprotju z maso. Bil sem nacijonalist, sedaj sem komunist in ko bo masa drla za nami in začela oboževati naše ideje, se bom spet preokrenil.»

Skratka: vsa ta poezija je zelo podobna frazerstvu, oziroma snobizmu. Trajnega vtisa ne zapusti.

V isto vrsto s hrvatskimi «Stürmerji in Drängerji» bi stavil pesnika Miloša Crnjanskega iz Srbije, ki je živel za časa vojske nekaj časa na Itaki («Lirika Itake»). Crnjanskega smatrajo za predstavnika novostrujarjev v Srbiji. Tudi on se vpoštevava dovolj visoko in odklanja stike z ljudstvom «nisem patrijotska tribuna, niti mi ni do slave poetika, ni mi do tega, da prekosim Krležo ali Ćurčina, da postanem narodna dika, usoda mi je stara, a stih malo novi.» Poleg neokusne razvade, vmešavati v pesniški jezik tujke, se v vsej dikciji kaže neka utrujenost, prenapetost, prenasičenost, kajti konec «prologa» izzveni čisto skeptično «ali nam prinese življenje» kaj novega... ali pa naj vzame nas in pesmi in Itako in vse skupaj — vrag.» Večji del zbirke je pisan pod vplivom grozne dobe in zato so razumljivi verzi kakor «nimamo nikogar. Ne Boga, ne gospodarja. Naš Bog je kri». «Mi smo za smrt, ... da živi mržnja, smrt, preziranje.» In iz «ode vešalom» diha naravnost obupni baudelaireski ton. V teh trpkih odmevih krvavih let, ko je morala mladina (Zamorjeni omladini str. 20!) piti iz čaše obupa in smrti, je razlita resnična tragika. Vse je pesniku bolesten sen in tolažbe išče v tihih pajčolanih vzpenjajoče se lune. Leta «velike dobe» so mladino prenovila, da je postala radikalnejša in se otresla malenkostnih «lokalno-provincijskih» predsodkov in vsled odpovedi usmerila pogled svoje duše v carstvo onostranosti,

odtrgala se je od očetov in gre svojo pot, kajti (kakor zaključuje Crnjanski svojo zbirko v Epilogu): «Na Itaki bomo udarili na popolnoma druge strune. Vseeno ali jaz ali kdo drugi.»

Dočim je Krleževa ali Cesarčeva poezija asocijativno-ekspresivno miselna, uvaja Crnjanski v asocijativno impresivno čustveno liriko, ki ji je cilj doseči maksimum muzike in stiha. To opazamo pri Krklecu, osobito pa pri Ljubomiru Miciću, ki je doslej izdal dve knjigi: *Ritmi mojih slutnja* in *Spas duše*. Micić je vsekakor senzitiven in gotovo je, da piše iz resnične boli, vendar pa so njegove pesmi bolj podobne akordom, ki ti zbujaajo nejasna, neslikovita občutja, pogreznjene v megleno, bolešno razpoloženje, ki je pač potrebno za ustvaritev glasbene umetnine, a še nezadostno za izraz v besedah.

Tudi Micić je ves raztužen «Mrtva žena, Mrtva sreča, Mrtva ljubav, Mrtve moje nade» (o, kako te zdolgočasi čisto nepotrebna in le za oko mišljena raba velikih črk!).

«Umrlo je Solnce, umrl je i dan.» Po večini je vse v tem duhu in le parkrat se Micić dvigne nad svojo boleost, ko spozna, da je vsa zunanost le pajčolan, ki pregrinja svetovne skrivnosti in da je on del človeka, zveri, Satana in Boga. Tudi ljubezen mu povzroča le trpljenje, išoč tolažbe v njenih očeh, ki so tajna globina, zavedajoč se, da žare v njegovih strasti in boli.

Kamorkoli se ozre, povsod čuje odmev večne melanholiije in v takih trenutkih mu je še cdina tolažnica globoka in daljna noč, v katero beži, da zapre oči svoje mrtve ljubezni. Želja po strastnem objemu se stopnjuje v silen krik «Žena! ... Žena! ...»

Zaman išče pijače, ki bi utešila njegovo žejo, in ob spominu na svojo mater priznava «vse okrog nas je črno in povsod so črni pajčolani ... prav si imela, da si življenje klela! Tudi jaz ga kolnem in dvigam pesti proti Bogu: zakaj ne morem umreti.»

Medtem ko vidi Krleža rešitev v «belih svetcih iz neznanih daljin» se mračni Micić razvedri ob zvokih zmagoslavja «Edinstva in Svobode», zaključujoč svojo prvo zbirko z «Ave Petar Imperator» in ravno v tem vidim minus z ozirom na Krležo, navzlic dejstvu, da je Micićeva lirika mnogo bolj čustvena.

Njegova druga zbirka «Spas duše» je še bolj nejasna, ponekod naravnost pojmovno hladna, n. pr. večno ponavljanje pojmov Oče, Sin, Duh, Bog, Bol, Večnost, Ljubav, Strast, Duša, Kri, Srce, Življenje, Vse, Melanholiija, Obup itd., kakor tudi docela prozajični stavki «Ljubosumje je simbol ljubezni» in podobno.

Melodijoznost je v tej zbirki še stopnjevana in to nekoliko odškoduje z ozirom na nejasnost; muzikalnost stihov je ponekod tako čudovita, da te pri deklamaciji verzi sami silijo, da jih zapoješ.

Ko čitaš te pesmi, ne doživiš neposredno pesnikovega doživetja, temveč zveš zanj le iz besed — in to je bistvena napaka vsake lirične pesmi. Od ljubezni se je Micić razvil v «Vseljubezen», v čustvo, ki mu je dal izraza v zadnji «Pesmi Vseljubezni»; vendar je prišel do te najvišje stopnje čustvovanja bolj po zunanji refleksivni poti, kot po notranjem doživetju. —

Tri pesniške zbirke Purića, Glumca in Bojića se močno razlikujejo od dosedaj omenjenih lirikov. Med vojno umrli pesnik Bojić (Pesme bola i ponosa) spada v generacijo dobrih stihotvorcev. Njegov stih je lep in gladko tekoč, mnogo ma je do tega, da oklene svoja čustva v lepo obliko, da izvede jasno sliko in se posluži lepih besed, kar spominja na Heredijo in njemu sorodne francoske formaliste. Doživetja tragične usode njegove domovine pa so presilna, da bi jih izrazil on, ki je še ves pod vplivom svoje predvojne generacije, kajti taki silni dogodki zahtevajo silovitejših duševnih borivcev, aeteristov, ki v sebi doživljajo boj Satana in Boga.

Tudi Purićeve «Pesmi» so vojne pesmi. Tudi njemu je bilo treba sunkovitih velikih zunanjih dogodkov, ki so mu izvabili verze. Nekatere teh pesmi napravljajo na čitatelja močan vtis. Še v največji boleti, v zavesti pogubonosne usode svojega naroda zakliče pesnik: «jačji smo kot naša črna usoda, mi smo vsesila, ki nemo gazi vse in tudi nas same ... in ko padamo v velika jutra, padamo kot zmagovavci.»

Kakor Bojić in Purić tako je tudi Glumac impresionist v prvotnem pomenu besede. Tudi njemu se posrečijo izvrstni verzi, lepe slike in verno izražanje razpoloženja, vendar je v vseh njegovih pesmih razlit pasatizem, ki postaja ob «jesenskih pesmih» že šablonski (ono rekvizitno pesniško jokanje ob jeseni je osmešil že Čurčin).

Splčšen vtis vseh treh knjig je zastarelost in zato spadajo še v predvojno dobo. —

Resnični naravni razvoj prehoda iz gledanja sub specie temporis v sub specie aeternitatis se je izvršil pri Andriću, ki je podal v «Ex p o n t o» verno sliko takega dušnega preobrata. Ta knjiga je za našo literaturo biser, kot so Cankarjeve «Podobe iz sanj».

Dočim se je Andrićeva generacija navduševala ob lepi obliki, ob lepih besedah, ob estetstvu, je krenil on prvi na svojo lastno pot, žejen globljega pojmovanja duševnosti in iskanja božje podobe v človeku.

Tako prerojenje je posledica globokih doživetij in zato : delih teh izbrancev tudi ne najdeš nič šablonskega, nič lokalno banalnih naziranj, temveč vse je prvotno, preprosto, veliko, tuje vsaki sholastični znatnosti («so misleci, katerih filozofija ni drugo kot neka duševna komoditeta, neko umovanje misli... Mrzim to stiliziranje življenja duše, to ljubav za red in to nasilno iskanje simetričnosti»).

Čitač »Ex ponto« moreš doživljati z Andrićem vred vse njegovo trpljenje, vse najskritejše bolesi, vzpenjajoč se od stiha do stiha k božanstvenosti in v duševnih mukah očiščajoč se zlih misli. Iz teh pesmi v prozi veje tako intimen, pravemu človeku soroden duh, da se ti zdi, da čitaš sam iz svojega dnevnika. Tu in tam se spomniš tudi Maeterlincka.

Sredi blaznega vrveža življenja je Andrić spoznal nevidno logiko vseh dogodkov in človeško odnosnost do njih. «So neznani obrazci, ki urejujejo odnos med radostjo in boljo v našem življenju. Trpljenje in greh se spopolnjujeta kot kalup in njegov odtis. Življenje nam vrača le ono, kar mi dajemo drugim.» In življenje mu ni brezciljno, nesmoteno, temveč po vseh teh strašnih dneh je spoznal, da je «v Bogu zaključenje misli, ki se nam gubi v obupno brezbrežje.» Mi nisimo le sem in tja bežeč atom, temveč bistveni deli brezkončnega mozaika, ki mu ne morem niti zaslutiti smisla, oblike, veličine, a v katerem sem našel svoje mesto, ki v njem bivam pobožno kakor v cerkvi.»

Če je za Krležo in Cesarca značilno nasilno popenjanje kvišku brez ozira na levo in desno, vidi Andrić rešitev svoje utrujene duše v usmiljenju. (Kako neprimerno blažilneje učinkuje to krščansko razpoloženje od nietzschejanstva!)

In ob premišljevanju o trpljenju človeštva v tej mračni sedanosti vzklikne: «strahovit je obračun zgodovine; pretežka so bremena prošlosti in zahteve bodočnosti na teh ozkih plečih».

In ko piše o melanholikih, da trpe na hipertrofiji duše in da so živa disonanca tega bojujočega se in krutega planeta, slika samega sebe: vse njegove pesmi preveva globoka boleš.

Kdo razume njega, ki izgoreva kot sveča, ki so jo pozabili ugasniti, vso noč na oltarju kot nevidna žrtev v gluho dobo. «O, Bog, zakaj si mi dal srce, ki me brez prestanka vleče v daljino za lepoto krajev, ki jih še nisem videl? Zakaj si storil, da je moja sreča vedno tam, kjer ni mene?... O, Bog, čemu vsa muka večno žejnega in večno svestnega jaza?» In tako teče življenje in ob času smrti bo zamogel pokazati edino na svoje hrepenenje (Cankar!) kot na edino veliko, istinito in lepo v svojem življenju.»

Ko se človek otrese vseh spon vsakdanjosti, ko upravičeno zadvomi nad vsem, kar je ustvarilo človeštvo, zanašajoče se le na razum, ne vpoštevajoče srca, tedaj mu ostane kot edino pozitivno: žeja. Čim bolj se tak samotar vdaja samogovorom «tem plitkejši in nespametnejši se mu dozdeva sosedov razgovor». Těj «borbi ni konca» in na «kar se ozrem, vse je pesem in česarkoli se dotaknem vse je bol», in vendar, če bi ga Bog vprašal: hočeš umreti, bi mu odgovoril «Ne, oče, jaz hočem živeti».

Tako je to Andrićevo delo najčistejša, najgloblja in najsimpatičnejša izpoved iskavca poeta, ki je prebogat v svoji duši, da bi se ogrinjal v talmi proroške plašče (Cesarec in drugi!).

Prave poezije ni ne v hrupu in šumu, še manj v kričavi vsiljivosti in epigonstvu blaziranih novotarcev, temveč v globoki boli, izraženi verno in preprosto, podobni tihi molitvi, ki si v njej človek očišča svoje srce, da se spet v ubranosti strne z neizraznim.

ALOJZIJ GRADNIK:

OSLAVJE.

Morišče! Ni več trt, le sama trava.
Ni niti groblja več razdrtih hiš;
kar tu iz zemlje rase, je le križ,
in kar izkoplje se, mrtvaška glava.

O Smrt! Kakó je kratka tvoja slava!
O nji si rjula tu in zdaj molčiš,
ko se na zvoke valujočih viž
mladina na brjarju tam zabava.

Tam, kjer se v krvi váljali životi
so v zadnji uri, kjer imena sveta
so svojih ljubíc zadnjikrat mrmrali,

tam, kjer stojé spomini še njih žali,
v temine plašču skrita njil dekleta
zdaj pariyo z vojaki se za ploti.

